

Η πτώση και η Ισλαμοποίηση της Βυζαντινής Μ.Ασίας.

Το χάσιμο των Βυζαντινών κτήσεων της Μ.Ασίας, μίας περιοχής ενσωματωμένης για αιώνες στην Ελληνιστική, Ρωμαϊκή και μετέπειτα Βυζαντινή σφαίρα επιρροής δεν ήταν παρά η φυσική κατάληξη της πολιτικής κρίσης που επικράτησε στην Αυτοκρατορία από τα μέσα του 11^{ου} αιώνα μέχρι το τέλος. Ο θάνατος του Βασιλείου Β' το 1025 βρίσκει την Αυτοκρατορία παντοδύναμη, με γεμάτα ταμεία, με πειθαρχημένη και αποτελεσματική κεντρική διοίκηση, με πολυάνθρωπα εθνικά στρατεύματα, με προωθημένα σύνορα και το κυριότερο χωρίς πιθανές φυσικές απειλές. Όμως μια σειρά διαδοχικών ανίκανων Αυτοκρατόρων θα οδηγήσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα το Βυζαντινό κράτος σε μεγαλειώδη και ταχύτατη παρακμή καθώς οι πολιτικές τους θα αποδυναμώνουν συνεχώς την κεντρική διοίκηση είτε προς όφελος προσωπικών ματαιόδοξων φιλοδοξιών είτε προς όφελος των επιταγών των αριστοκρατικών κύκλων της Κωνσταντινούπολης. Υπό αυτή την σκοπιά η απώλεια της Βυζαντινής Ανατολίας δεν θα πρέπει να εκπλήσσει τον προϋδασμένο μελετητή. Η Μ.Ασία όπως ακριβώς συνέβη και με τις άλλες κτήσεις χάθηκαν λόγω της απουσίας και απραγίας του Βυζαντινού κράτους το οποίο αιμορραγούσε στο πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό τομέα για τουλάχιστον τρεις συνεχιζόμενους αιώνες.

Τα τέλη του 10^{ου} αιώνα βρίσκουν την Αυτοκρατορία στην μέγιστη δόξα της. Μετά από δύομισι αιώνες συνεχών καταστροφικών επιδρομών από Πέρσες και στην συνέχεια από τους Άραβες του Χαλιφάτου συνδυαζόμενες με τις επιδημίες πανούκλας που επανέρχονταν σποραδικά μετά το 541 μ.Χ είχαν ως άμεσο αποτέλεσμα την καταστροφή του μεγαλύτερου μέρους της αστικής ζωής της Μ.Ασίας. Οι γαίες εγκαταλείφθηκαν, οι πόλεις μίκρυναν και τειχίστηκαν, η οικονομία και οι συγκοινωνίες παρέλυσαν και φυσικά ο πληθυσμός συρρικνώθηκε σημειώνοντας μεγάλη δημογραφική κάμψη. Από τις αρχές του 9^{ου} αιώνα η κατάσταση αρχίζει να αλλάζει προς το καλύτερο, μία σειρά γενναίων και αποφασισμένων στρατηγών προερχόμενοι στην πλειοψηφία τους από νεοδημιουργηθέντες αριστοκρατικούς οίκους Μ.Ασίας θα αναλάβει την διοίκηση του στρατού εξασφαλίζοντας μία σειρά στρατιωτικών επιτυχιών. Στα τέλη του 9^{ου} αιώνα η Ανατολία μετά από αιώνες θα απολαμβάνει πρωτόγνωρη πολιτιστική, γλωσσική και θρησκευτική ομοιογένεια. Οι περίπου 300.000 Γότθων εποίκων που είχαν μεταφερθεί κατά την διάρκεια του 7^{ου} και 8^{ου} αιώνα από τους Αυτοκράτορες (π.χ από τον Ιουστινιανό Β' τον Ρυνότμητο) σε πόλεις της Μ.Ασίας για την ενδυνάμωση του πληθυσμού φαίνεται να είχαν εξελληνιστεί και εκχριστιανιστεί σε μεγάλο βαθμό αφού σε πηγές αναφέρονται ως Γραϊκο-Γότθοι (Theophanes op.cit., I, 385). Οι Βάνδαλοι που είχαν μεταφερθεί στην ίδια περιοχή τον 6^ο αιώνα από τον Ιουστινιανό θα πρέπει να είχαν επίσης εξελληνιστεί όταν το 820 θα αναφερθούν σε χρονογραφία κατά την θητεία τους στο στρατό του Θωμά του Σλάβου (Genesisius, *Historiae*). Καθώς οι Σλάβοι και οι Βάνδαλοι βρίσκονταν ξεκομμένοι από τις φυλετικές τους ρίζες ζώντας σε ένα ορθόδοξο Ελληνόφωνο περιβάλλον για αιώνες σίγουρα στις αρχές του 9^{ου} αιώνα θα είχαν αφομοιωθεί στις πολιτισμικές συνθήκες της Μ.Ασίας. Το οριστικό χάσιμο των επαρχιών της Συρίας και Αλεξάνδρειας από τους Άραβες τον 7^ο αιώνα παρά τις όποιες αρνητικές επιπτώσεις διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην συμπαγεια της Ορθόδοξης δογματικής κέντρο της οποίας

έγινε πλέον η Μ.Ασία αφού τα Χριστιανικά σχίσματα μονοφυσιτικών τάσεων εξαλείφθηκαν για πάντα κάτω από την πίεση του Ισλάμ παύοντας να απασχολούν σοβαρά την Αυτοκρατορική Εκκλησία. Όσο για τους πρόσφυγες που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Αίγυπτο, την Παλαιστίνη και την Συρία καταφεύγοντας στα Βυζαντινά εδάφη για προστασία από τους Άραβες επιδρομείς αυτοί στην πλειοψηφία τους ήταν Ορθόδοξοι και μιλούσαν Ελληνικά, από τις πηγές φαίνεται πως αφομοιώθηκαν σχετικά γρήγορα ενισχύοντας επιπρόσθετα τον Χριστιανικό πληθυσμό με τις μετακινήσεις τους προς Βορρά. Οι ανθεκτικές θρησκευτικές σέκτες που εδράζονταν στην Μ.Ασία θα εξουδετερωθούν οριστικά προς τα μέσα του 9^{ου} αιώνα και θα εκριζωθούν τελικά και αυτές από την Βυζαντινή επικράτεια. Οι αποκαλούμενοι «Αθίγγανοι», μία περίεργη θρησκευτική αίρεση που κάνει την εμφάνιση της στις αρχές του 7^{ου} αιώνα θα αντιμετωπιστεί δυναμικά από τον Αυτοκράτορα Μιχαήλ Α (811 – 813) ο οποίος τους διασκόρπισε και από τον τότε διωγμό παύουν να αποτελούν απειλή. Οι «Παυλικανοί» που αρχικά θα εγκατασταθούν στην Μ.Ασία από το Αρμενικό Θέμα στο δεύτερο μισό του 7^{ου} αιώνα θα διωχθούν διαδοχικά από τους Κωνσταντίνο Δ (668 - 685) και Ιουστινιανό Β (669-711). Μετά από μία μεγάλη περίοδο ανεκτικότητας τον 8^ο αιώνα θα υποστούν διώξεις από τους Μιχαήλ Α και Λέων Ε (813 - 820) για να πληγούν αποφασιστικά το 843 από τις ένθερμες ενέργειες της Αυτοκράτειρας Θεοδώρας, μητέρας του Μιχαήλ Γ του μέθυσου. Το 873 θα πέσει, ύστερα από πολιορκία, το τελευταίο και πιο ισχυρό κέντρο των Παυλικανών το οποίο εδράζονταν σε οχυρό τους στην Τεφρική, με την κατάληψη του οχυρού αυτού η παρουσία της εν λόγω αιρέσεως εξαλείφεται από τα εδάφη του Βυζαντίου. Στο θέμα της γλώσσας δεν υπάρχει αμφιβολία πως στον 9^ο αιώνα η Ελληνική ήταν η κυρίαρχη γλώσσα στην Μ.Ασία, η επίσημη γλώσσα του στρατού, της διοίκησης, της Εκκλησίας και της εκπαίδευσης. Βάση της επιγραφικής του 3^{ου} μ.Χ αιώνα θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη η διάδοση της Ελληνικής στον ευρύτερο χώρο, η διαδοχή της εκείνη την περίοδο περιλάμβανε λαϊκές μάζες και όχι μονάχα την αριστοκρατία. Τοπικές διάλεκτοι ομιλούνταν ακόμα και τον 6^ο αιώνα όπως τα Κέλτικα, τα Ισαυρικά, τα Φρυγικά, τα Καππαδοκικά κα. όμως δύο αιώνες αργότερα βρίσκουμε τα ιδιώματα αυτά σε αχρηστία. Ανακεφαλαιώνοντας την περιγραφή της πολιτιστικής και κοινωνικής πραγματικότητας της Βυζαντινής Ανατολίας στα τέλη του 9^{ου} αιώνα βλέπουμε πως η περιοχή αυτή αποτελούσε στην πραγματικότητα την καρδιά του κράτους. Διέθετε πλεόνασμα ανθρώπινου δυναμικού, πρώτες ύλες, ανεπτυγμένη γεωργία, χρήματα και ομογενοποιημένο ανθρωπολογικό υπόβαθρο δημιουργημένο από την μορφοπλαστική επίδραση της Ορθοδοξίας και της Ελληνικής γλώσσας. Χαρακτηριστικό είναι πως το 45% των δημόσιων μνημείων της Καππαδοκίας θα ανεγερθούν στα 150 χρόνια μετά την λήξη της εικονομαχίας, ένα ποσοστό 30% στο πρώτο του 11^{ου} αιώνα και μόλις ένα ποσοστό της τάξης του 8-10% τον 13^ο αιώνα. Στα τέλη του 11^{ου} αιώνα στην Καππαδοκία συνολικά υπήρχαν πάνω από 1000 κτίσματα θρησκευτικού ενδιαφέροντος π.χ Εκκλησίες, Νοσοκομεία κλπ. ακτινοβολώντας την άνθηση που γνώρισε τους προηγούμενους αιώνες. Με όλες αυτές τις προϋποθέσεις η Βυζαντινή Αυτοκρατορία γεμάτη περηφάνια, δύναμη και σιγουριά θα οπλιστεί με υλικά και πνευματικά εφόδια και θα διεκδικήσει τις χαμένες επαρχίες που για δύομισι αιώνες βρίσκονταν στα χέρια των Αράβων και Βουλγάρων. Τον 10^ο αιώνα είναι που θα γεννηθεί και η καθεαυτή πολιτισμική ταυτότητα του «Ρωμιού» και της «Ρωμιοσύνης» ως ένα νέο είδος πολιτιστικής αυτοσυνειδησίας και εθνικού αυτοπροσδιορισμού των Βυζαντινών υπηκόων που δεν υπήρχε παλιότερα.

Γνωρίζοντας τα παραπάνω για την κατάσταση της ακμαίας Αυτοκρατορίας στο πρώτο τέταρτο του 11^{ου} αιώνα αναρωτιέται πως ήταν δυνατόν σε λιγότερο από μία

εκατονταετία φυλές της κεντρικής Ασίας να καταστρέφουν την Ανατολία και να καταργούν για αιώνες τα Βυζαντινά σύνορα και παρουσία σε μία τόσο νευραλγική περιοχή. Τα αίτια που επέτρεψαν κάτι τέτοιο ήταν πρωτίστως εσωτερικά, τα εξωτερικά δηλ. οι Τούρκοι απλώς επιδείνωσαν την κατάσταση. Το σίγουρο είναι πως χωρίς την εσωτερική πολιτική, οικονομική και στρατιωτική διάσπαση της Αυτοκρατορίας οι Τούρκοι δεν θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν το κενό εξουσίας που ανελλιπστά δημιουργήθηκε μπροστά στα μάτια τους.

Μετά τον θάνατο του Βασιλείου Β το κράτος δεν μπόρεσε να τιθασέψει τις άπληστες και ληστρικές τάσεις των αριστοκρατικών κύκλων της Μ.Ασίας και της Κωνσταντινούπολης οι οποίες ζητούσαν όλο και μεγαλύτερο μερίδιο στην εξουσία για ιδιοτελείς σκοπούς σε βάρος βέβαια μίας στιβαρής κεντρικής εθνικής πολιτικής. Ο Βασίλειος Β ήταν ο τελευταίος Αυτοκράτορας που μερίμνησε να περιορίσει την αυξανόμενη δύναμη των παντοδύναμων στρατιωτικών αριστοκρατικών οίκων της Ανατολίας, επί παραδείγματι στην αρχή της βασιλείας του αναγκάστηκε σε ένοπλο αιματηρό αγώνα με τους σφετεριστές από την Καππαδοκία Βάρδα Σκληρό (μεταξύ 976-979) και Φωκά. Δεν πρέπει να λησμονούμε πως στο δεύτερο μισό του 10 αιώνα δύο διαδοχικοί Αυτοκράτορες Αρμενικής καταγωγής με μεγάλη στρατιωτική δράση και οργανωτικές αρετές προέρχονταν από την Μ.Ασία ο Νικηφόρος Β Φωκάς (963-969) και ο Ιωάννης Τσιμισκής (969-976). Τον 11^ο αιώνα η αντιπαράθεση μεταξύ αριστοκρατών Μ.Ασίας και Κωνσταντινούπολης λήγει υπέρ των πρώτων οι οποίοι προσπάθησαν να αποδυναμώσουν όσο γίνεται περισσότερο τους ευγενείς κύκλους των επαρχιών της Ανατολής. Από την μία η έλλειψη αποτελεσματικού μηχανισμού ανάσχεσης των συγκεντρωτικών τάσεων των «Δυνατών» στην Μ.Ασία είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση της ανεξάρτητης τάξης αγροτών-στρατιωτών οι περιουσίες των οποίων θα απορροφηθούν από τους μεγαλογαιοκτήμονες περνώντας οι ίδιοι σε καθεστώς ομηρίας. Με αυτό τον τρόπο χτυπήθηκε η τάξη των αγροτών που αποτελούσαν τον πυρήνα των θεματικών εθνικών στρατευμάτων, με άλλα λόγια η έλλειψη κρατικού μηχανισμού ανάσχεσης έφθασε στα άκρα το φεουδαρχικό σύστημα καταδικάζοντας το σε μαρασμό λόγω αφανισμού της παραγωγικής τάξης. Από την άλλη πλευρά η αριστοκρατία της Μητρόπολης προσπαθώντας με μία σειρά ενεργειών να αποδυναμώσει την επίφοβη στρατιωτική αριστοκρατία της Μ.Ασίας χτύπησε τόσο γερά τον στρατιωτικό τομέα που στα μάτια της κοινωνίας του 11^{ου} και 12^{ου} αιώνα το επάγγελμα του στρατιώτη απαξιώθηκε. Οι Αυτοκράτορες Κωνσταντίνος Θ ο Μονομάχος (1042-1055) και Κωνσταντίνος Δούκας (1059-1067) έκαναν μεγάλη προσπάθεια να απομακρύνουν από την κεντρική διακυβέρνηση του κράτους τους ενοχλητικούς στρατιωτικούς τοποθετώντας στην θέση τους ευνομούμενους τους χωρίς να πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις δηλ. συγγενείς ή φίλους τους. Χαρακτηριστικές είναι η μαρτυρίες της εποχής που αποκαλύπτουν την υποβαθμισμένη και σαθρή κατάσταση του γηγενή εθνικού στρατού και αυτό σε λιγότερο από μισό αιώνα από τον θάνατο του Βασιλείου Β. Ο ιστορικός Κέδρινος αναφέρει σχετικά πως «οι στρατιώτες έβαλαν παράμερα τα όπλα τους και έγιναν δικηγόροι και δικαστές (Historiarum Compendium II, 652) και για την μάχη του Μάντζικερτ (1071) πως «ο στρατός ήταν σχηματισμένους... από βαρβάρους που έτυχε να ήταν εκεί... Οι Ρωμαίοι τώρα ήταν πολύ λίγοι και υπέφεραν από φτώχεια και έλλειψη φροντίδας. Δεν διέθεταν επαρκή οπλισμό, δεν είχαν πεζικό και δεν είχαν πάρει μέρος στην μάχη για πολύ καιρό. Θεωρούνταν ως άχρηστοι και μη απαραίτητοι...» (Historiarum Compendium II,668). Το κύριο σώμα των αυτοκρατορικών στρατευμάτων αποτελούνταν από τυχοδιώκτες μισθοφόρους διαφόρων εθνικών ομάδων όπως Ρώσων, Τούρκων, Αλανών, Νορμανδών, Γερμανών, Άγγλων, Βουλγάρων κλπ. με χαλαρή συνείδηση καθήκοντος και με μόνιμη ροπή

προς την εξυπηρέτηση προσωπικών οφελών π.χ. προδοτικές κινήσεις Ούζων Τούρκων, αποστασίες Φράγκων πολέμαρχων όπως του Roussel Bailleul και Herve κλπ. Χωρίς την ύπαρξη ανθηρής αγροτικής τάξης δεν παράκμασε μονάχα ο στρατός αλλά και η οικονομία η οποία στηριζόταν κυρίως στην αγροτική παραγωγή. Αυτό με την σειρά του οδήγησε σε θρυμματισμό του κοινωνικού και πολιτιστικού ιστού ο οποίος είχε υφανθεί και συγκολληθεί σταδιακά διαμέσου των αιώνων από την ενοποιητική επενέργεια της Εκκλησίας και της Ελληνικής γλώσσας. Ένας άλλος παράγοντας που συνέβαλλε στην αποδόμηση της κοινωνικής συνοχής είχε να κάνει με πολιτική της μετακινήσεως πληθυσμών μέσα στα όρια της Αυτοκρατορίας. Στην διάρκεια του 9^{ου} και 10^{ου} αιώνα το Βυζαντινό κράτος στα πλαίσια της χάραξης στρατηγικού σχεδιασμού για την επιτυχή αντιμετώπιση των προκλήσεων προέβει στην κινητοποίηση μεγάλου αριθμού ανθρώπινου δυναμικού κυρίως από την Αρμενία και την κεντρική Ανατολία. Χιλιάδες Αρμένιοι υπό την διαταγή της Κωνσταντινούπολης άφησαν τα προγονικά τους εδάφη για να εγκατασταθούν μόνιμα στην Μ.Ασία (Κιλικία) ενώ αντίθετα η Αρμενική αριστοκρατία θα κινηθεί στην Μητρόπολη, οι νέοι όμως άποικοι δεν έδειξαν προθυμία να ενσωματωθούν στο Ελληνόφωνο και Ορθόδοξο περιβάλλον που βρέθηκαν ξαφνικά. Συσπειρωμένοι γύρω από την θρησκεία τους πρόβαλλαν ισχυρές αντιστάσεις στο να δεχθούν το Ορθόδοξο δόγμα και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργούν συνεχώς τάσεις απόσχισης και δολιοφθοράς δημιουργώντας ρήγματα στον ντόπιο κοινωνικό και θρησκευτικό πληθυσμό. Είναι γνωστές οι δολιοφθορές που προκαλούσαν οι Αρμένιοι στα στρατεύματα του Ρωμανού του Διογένη καθώς αυτά κατευθύνονταν στο Μαντζικέρτ (Attaliates, Historia), μετά την ήττα των Βυζαντινών ήταν οι Αρμένιοι που θα βοηθήσουν τους Τουρκομάνους της Δυναστείας των Δανισμέδων (11^{ος} -12^{ος} αιώνας) στην πολιορκία της Βυζαντινής Σεβάστειας και της Μαλάτειας ενώ οι ίδιοι θα δημιουργήσουν ένα ανεξάρτητο βασίλειο που θα περιλαμβάνει την Βυζαντινή Κιλικία. Η μετακίνηση της Αρμενικής στρατιωτικής Αριστοκρατίας από τα Ανατολικά σύνορα της Μ.Ασίας και η αποδυνάμωση του ντόπιου μάχικου πληθυσμού είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την καταστροφή της αμυντικής συνοριογραμμής γεγονός μεγάλης σημασίας για τις εξελίξεις των επόμενων αιώνων. Επίσης στο χαλάρωμα της πολιτισμικής και πληθυσμιακής συμπάγειας στην Μ.Ασία κατά τον 9^ο και 10^ο αιώνα συνέβαλλε έμμεσα και η κατά τα άλλα ευεργετική προσάρτηση Βυζαντινών εδαφών χαμένων για αιώνες διότι οι πληθυσμοί των νεοαποκτημένων περιοχών έχοντας ξεκοπεί για μεγάλο χρονικό διάστημα από το ευρύτερο περιβάλλον της Βυζαντινής κοινωνίας αντιμετώπιζαν δυσκολίες να ενσωματωθούν ομαλά σε αυτήν λόγω π.χ. γλωσσολογικών διαφορών. Αυτό το γεγονός δυναμίτιζε και υπέσκαπτε τις τοπικές κοινωνίες δημιουργώντας κλυδωνισμούς και πολιτισμικές τριβές. Γνωρίζοντας τα παραπάνω ο αναγνώστης δεν θα πρέπει να εκπλήσσεται για την κατάληψη της Μ.Ασίας από τους Τούρκους αλλά για το πως η Βυζαντινή Αυτοκρατορία σε διάστημα μικρότερο του μισού αιώνα πέρασε ταχύτητα από μία φάση μέγιστης δόξας στις αρχές του 11^{ου} αιώνα σε μία περίοδο συνεχιζόμενης πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής παρακμής. Συνεπώς η παράδοση της Ανατολίας στους Ασιάτες εισβολείς θα πρέπει να θεωρείται ως το φυσικό και άμεσο αποτέλεσμα μίας σειράς ατυχών πολιτικών χειρισμών των Αυτοκρατόρων του Βυζαντίου που στο τέλος κατέληξαν όπως ήταν αναμενόμενο στην συρρίκνωση, στην αυτοκαταστροφή και στον αφανισμό του.

Η κατάληψη της Μ.Ασίας δεν έγινε από ένα συγκροτημένο στρατό ο οποίος ακολουθούσε συγκεκριμένο πλάνο δράσης και ανάπτυξης, απεναντίας η κατάληψη διέρκησε πάνω από τρεις αιώνες αιώνες και στο σύνολο της έγινε ακανόνιστα χωρίς συντονιστική αρχή. Οι εισβολείς ήταν Τουρκομάνοι νομάδες προερχόμενοι από τις

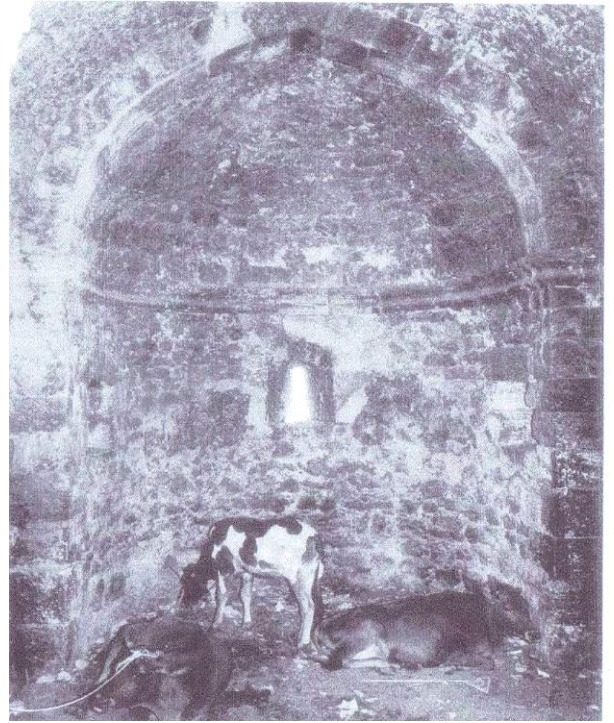
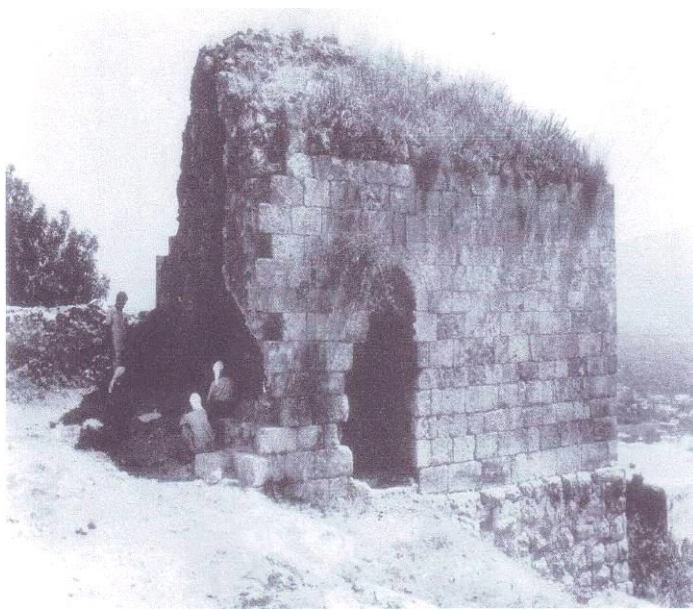
στέπες της κεντρικής Ασίας προς αναζήτηση νέων βοσκοτόπων και ευκαιριών λεηλασίας. Η ώθηση γίνονταν χωρίς σχεδιασμό από ανεξάρτητους Τουρκομάνους φυλάρχους οι οποίοι οδηγούσαν τα κοπάδια τους προς τα δυτικά. Οι Τουρκομάνοι αυτοί δεν ήταν εξοικειωμένοι με τον αστικό πολιτισμό και με την γεωργία, πυρήνας της ζωής τους ήταν το ζωικό τους κεφάλαιο (κατσίκια, πρόβατα, αγελάδες, άλογα κλπ). Δεν κατοικούσαν σε πόλεις αλλά σε μεταφερόμενες σκηνές που έστηναν σε βοσκότοπους, η διαίτα τους αποτελούντο από ζωικά παράγωγα κυρίως από κρέας και γάλα. Οι Τουρκομάνοι αυτοί αναφέρονται με διάφορα ονόματα στις πηγές της εποχής π.χ όπως στο έργο του Έλληνα ιστορικού Νικήτα Χανιώτη (1155- 1215) , ως «ποιμνίται», ως νομάδες, ως «πολυθρέμμονες», ως «σκηνίται». Οι Λατίνοι τους αποκαλούσαν βεδουίνους ή silvestres Turci. Η πρόωθηση τους προσέλαβε την μορφή ενός αδιάκοπου και συνεχούς μεταναστευτικού κύματος προς τα δυτικά. Απουσίας οποιασδήποτε κρατικής αρχής ικανής να διακόψει τις μετακινήσεις τους και απουσίας γηγενούς στρατού οι Τουρκομάνοι για αιώνες λεηλατούσαν και κατέστρεφαν τις άλλοτε ανθηρές Βυζαντινές επαρχίες της Μ.Ασίας βυθίζοντας την περιοχή για άλλη μία φορά στον Μεσαίωνα. Τα τυπικά χαρακτηριστικά των επιπτώσεων που ακολουθούσαν την εγκατάσταση Τουρκομάνων σε μία περιοχή ήταν πάνω κάτω κοινότυπα, σφαγές ντόπιου πληθυσμού, αιχμαλώτιση, αρπαγή γυναικών και βρεφών, καταστροφή πόλεων, βιασμοί, καταστροφές Εκκλησιών και δημόσιων κτηρίων, ερημοποίηση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων κλπ. Οι πόλεις για τους Τουρκομάνους ήταν πηγές λαφύρων στις οποίες μπορούσαν να αρπάξουν αιχμαλώτους και πολύτιμα αντικείμενα, κάθε άνοιξη και καλοκαίρι προέβαιναν σε επιθέσεις εναντίων αστικών κέντρων μέχρι αυτά να εξαντληθούν εντελώς ως πηγές πλούτου ύστερα από μία σειρά αλληπάλληλων αρπαγών και καταστροφών. Οι πόλεις και τα τριγύρω ακαλλιέργητα χωράφια μεταμορφωνόταν σταδιακά σε λιβάδια για τα κοπάδια τους και στην συνέχεια κατευθύνονταν προς αναζήτηση νέας λείας προς τα δυτικά. Αυτή η διαδικασία επαναλαμβάνονταν ξανά και ξανά και το τελικό αποτέλεσμα δεν ήταν παρά η νέκρωση κάθε αστικής δραστηριότητας, η ερημοποίηση των καλλιεργητικών γαιών, η δημογραφική εξασθένηση, η προξένηση μαζικών μετακινήσεων απελπισμένων και φοβισμένων χριστιανών κατοίκων που εγκατέλειπαν τις εστίες τους για ένα πιο ασφαλές μέρος. Όταν κατανοούσαν πως δεν μπορούσαν να εμποδίσουν την ανέγερση ισχυρών τειχών γύρω από τις Βυζαντινές πόλεις π.χ επισκευή τειχών των πόλεων της Περγάμου, Adramyttium από Μανουήλ Α τότε αποχωρούσαν καίγοντας τις πρόχειρες εγκαταστάσεις τους. Έχει παρατηρηθεί πως σε κάθε περίπτωση που οι Βυζαντινοί έστω και παροδικά κατόρθωναν να δημιουργήσουν οχυρές τοποθεσίες εγκαθιστώντας φρουρές πως η ειρήνη αποκαθίσταντο επιτρέποντας μία έστω μικρή ανάκαμψη της αστικής και αγροτικής ζωής. Τον δωδέκατο αιώνα καλά οχυρωμένες Βυζαντινές πόλεις που άντεξαν τα κύματα εισβολών όπως επί παραδείγματι η Λαοδικεία παρέμεναν ως νησίδες πολιτισμού ανάμεσα σε λεηλατημένη γή, μάλιστα πολλές φορές αναπτύσσονταν κάποιου είδους συμβιωτικής σχέσης με τους Τουρκομάνους που λυμαίνονταν την περιοχή που απλώνονταν έξω από τα τείχη. Από τις καταστροφικές αυτές επιδρομές ένας μεγάλος αριθμός Βυζαντινών μνημείων χάθηκε για πάντα, ακόμα και σήμερα πολλές περιοχές της Τουρκίας παραμένουν αχαρτογράφητες από πλευρά αρχαιολογικών μνημείων της Βυζαντινής περιόδου.

Στην εποχή διακυβερνήσεως του Αλέξιου Α Κομνηνού (1081-1118) η Ανατολία με εξαίρεση την Τραπεζούντα, είχε χαθεί οριστικά από τα χέρια των Βυζαντινών στους οποίους άνηκε μονάχα μια λεπτή ζώνη στα παράλια του Αιγαίου. Η απώλεια ελέγχου της Μ.Ασίας θεωρούνταν ως κάτι δεδομένο την εποχή αυτή, η κόρη του Αλέξιου Άννα Κομνηνή αναφέρει στο έργο της Τούρκους φύλαρχους του Κυζικού, των

Κλαζομενών, της Έφεσου κλπ. Οι προσπάθειες ανακατάληψης Βυζαντινών εδαφών από τον Αυτοκράτορα Ιωάννη Κομνηνό (1118-1143) και τους διαδόχους του γίνονταν με δυσκολία και δεν έφεραν παρά παροδικά αποτελέσματα. Στην εποχή του Μανουήλ Α Κομνηνού(1143-80) τα σύνορα αδυνάτισαν και πιθανόν μεγάλος αριθμός Τουρκομάνων να κινήθηκε προς τα δυτικά στο δεύτερο μισό του 12^{ου} αιώνα φθάνοντας στην κοιλάδα του ποταμού Μενάδρου. Αυτή η συνοριογραμμή μεταξύ Σαγκάριου ποταμού και Αττάλειας έμεινε σταθερή μέχρι τα μέσα του τρίτου αιώνα και συγκεκριμένα μέχρι την μεταφορά της πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας από την Νίκαια στην Κωνσταντινούπολη το 1261 από τον ιδρυτή της δυναστείας των Παλαιολόγων Μιχαήλ Η Παλαιολόγου (1259-1282) μετά την ανάκτηση της πόλης από τους σταυροφόρους σφετεριστές. Όσο καιρό η Νίκαια αποτελούσε την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας οι μετακινήσεις των Τουρκομάνων προς τα δυτικά είχαν ανακοπεί από την διοικητική και στρατιωτική κινητοποίηση του ντόπιου χριστιανικού πληθυσμού. Η ανάσχεση όμως αυτή έλαβε τέλος αμέσως μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης διότι η αριστοκρατία και ο στρατός της Νίκαιας μετακινήθηκαν από την Ασία στην Ευρώπη αφήνοντας τις τελευταίες Ασιατικές Βυζαντινές κτήσεις ανυπεράσπιστες στις ληστρικές ορέξεις των εισβολέων. Μεταξύ 1250 και 1350 η εισχώρηση στα τελευταία κομμάτια Βυζαντινής γης πρέπει να κορυφώθηκε, ο Μιχαήλ Η Παλαιολόγος θα αποστείλει δύο εκστρατευτικά σώματα, το ένα το 1269 με επικεφαλής τον αδελφό του Ιωάννη και ένα το 1278 αλλά χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα. Το 1302 θα πέσει η Πέργαμος, το 1304 θα πέσει οριστικά η Έφεσος και η Θυραία, το 1326 η Προύσα, το 1331 η Νίκαια, το 1337 θα ακολουθήσει η Νικομήδεια κλπ.

Δύο αιώνες μετά τις πρώτες διεισδύσεις Τουρκομάνων στις Ανατολικές επαρχίες το δεύτερο μισό του 11^{ου} αιώνα η αστική ζωή στην Μ.Ασία είχε παρακμάσει αν όχι εξαφανιστεί, η νομαδική κουλτούρα της στέπας αδιαφορώντας για μόνιμες εγκαταστάσεις είχε μετατρέψει τις άλλοτε ανθηρές Βυζαντινές πόλεις σε λιβάδια για τα κοπάδια τους. Όμως από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα οι Τούρκοι πρίγκιπες που είχαν αφήσει από καιρό τις περιπλανήσεις επιλέγοντας μόνιμες κατοικίες άρχισαν να ενδιαφέρονται για την αναδημιουργία της αστικής ζωής στα πρότυπα της Ισλαμικής κοινωνίας. Αποκομμένες από το ήδη κατεστραμμένο Χριστιανικό παρελθόν οι νέες αυτές πόλεις θα ήταν προσαρμοσμένες στα αρχέτυπα των αντίστοιχων Ισλαμικών καθώς θα περιλάμβαναν τζαμιά, θεολογικές σχολές (Μαδράσες), μιναρέδες κλπ. Φυσικά για ένα τέτοιο φιλόδοξο σχέδιο οι ντόπιοι Χριστιανικοί πληθυσμοί θα διαδραμάτιζαν ένα σημαντικό ρόλο, θα δίδασκαν στους νέους πληθυσμούς την τέχνη των καλλιιεργειών, θα εξημέρωναν την άγρια φύση τους, Βυζαντινοί αρχιτέκτονες θα τους βοηθούσαν αν ανοικοδομήσουν τις κατεστραμμένες πόλεις ή τα καινούργια αστικά κέντρα τους, Έλληνες των Αιγιακών πόλεων θα τους διδάξουν την τέχνη της ναυσιπλοΐας, μορφωμένοι Έλληνες θα πλαισιώναν τις κυβερνητικές δομές των ανεξάρτητων Τουρκικών εμιράτων που θα απορροφηθούν αργότερα από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από το 12^ο αιώνα η νεοεμφανιζόμενη ράτσα των «μιζοβαρβάρων» ή «igdis», νόθα τέκνα μικτών γάμων μεταξύ Τουρκομάνων και Χριστιανών, θα αρχίζει να διαδραματίζει ένα αυξανόμενο ρόλο στην πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα της Μ.Ασίας εξομαλύνοντας τις πολιτισμικές τριβές μεταξύ των κατακτητών και των γηγενών. Οι Σουλτάνοι θα είναι αυτοί που από εδώ και εμπρός θα προσπαθούν να αποκαταστήσουν την ασφάλεια της υπαίθρου προσπαθώντας να υποτάξουν τις ανεξέλεγκτες ληστρικές επιδρομές των ανεξάρτητων Τουρκομάνων νομάδων που τρομοκρατούσαν την ύπαιθρο. Η δημιουργία σταθερών Ισλαμικών κρατικών μορφωμάτων που προωθούσαν την ανάπτυξη αστικής ζωής εξασφαλίζοντας ειρηνικές συνθήκες διαβίωσης θα διευκολύνει και την ταχύτερη

αφομοίωση των Χριστιανικών πληθυσμών στην αναπτυσσόμενη Ισλαμική κοινωνία. Ήδη από τον 12^ο αιώνα αρκετές Χριστιανικές αριστοκρατικές Βυζαντινές οικογένειες εθελοντικά υποτάχθηκαν στους κατά τόπους Σουλτάνους και προσχώρησαν στο Ισλάμ προσφέροντας τις υπηρεσίες τους με αντάλλαγμα την παραχώρηση και διατήρηση προνομίων. Έχοντας καταστραφεί οι δύο σημαντικότεροι πολιτιστικοί πυλώνες της Βυζαντινής Μ.Ασίας δηλ. η Ορθόδοξη Ελληνόφωνη Εκκλησία και οι διοικητικές Βυζαντινές κρατικές δομές (στρατός , διοίκηση) οι Ρωμιοί αποκόπηκαν σταδιακά από το Χριστιανικό περιβάλλον των προηγούμενων αιώνων γεγονός που τους καθιστούσε πολιτισμικά ευάλωτους. Η Εκκλησία υπό τις νέες δυσμενείς συνθήκες δεν είχε ούτε την ελευθερία κινήσεων ούτε βέβαια τους σημαντικούς οικονομικούς πόρους των παλαιότερων καλών εποχών με συνέπεια να μην μπορεί να συντηρήσει Μοναστήρια, εκπαίδευση, νοσοκομεία, ορφανοτροφεία κλπ. Αυτό το κενό πολιτισμικής ταυτότητας το κάλυψε το Ισλάμ διαμέσου των Ισλαμικών κοινωνικών και θρησκευτικών θεσμών που υποστηρίζονταν φυσικά από το κράτος. Η λαμπρή πνευματική αναγέννηση της περιόδου των Παλαιολόγων που είχε προετοιμαστεί από τις αρχές του 13 αιώνα στην Νίκαια φαίνονταν πια ξεθωριασμένο όνειρο για τους κατοίκους της Μ.Ασίας. Ενώ τον 11^ο αιώνα στην Ανατολία υπήρχαν καταμετρημένες πάνω από 45 Μητροπόλεις και 400 Επισκοπές όλες υπό την εποπτεία του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, τρεις αιώνες αργότερα θα αριθμούν 17 Μητροπόλεις και τρεις Επισκοπές. Από Οθωμανικά φορολογικά αρχεία γίνεται φανερό πως τον 16^ο αιώνα το 92,4 % του πληθυσμού της Ανατολίας ήταν Μουσουλμάνοι ενώ το αντίστοιχο Χριστιανικό ποσοστό κυμαίνονταν στο 7,5%. Η νομαδοποίηση των πρώτων αιώνων εξασφάλισε την αποκοπή των Χριστιανικών πληθυσμών (Σύρων, Αρμενίων, Ελλήνων, Γεωργιανών κλπ) από το πολιτιστικό τους υπόβαθρο γεγονός που έδωσε την δυνατότητα στο Ισλάμ να τους απορροφήσει και να τους προσδώσει μία νέα ταυτότητα και συνείδηση. Από τον 13^ο αιώνα τα αυξανόμενα θρησκευτικά τάγματα των Δερβίσηδων και το Μπεκτασίδων με επιτυχία θα προσηλυτίζουν τους Χριστιανικούς λαϊκούς πληθυσμούς χρησιμοποιώντας μουσική, χώρο και ποίηση δηλ. γνώριμα στοιχεία δανεισμένα από την ένδοξη εποχή της Βυζαντινής Καππαδόκινης κοινωνίας βέβαια προσαρμοσμένα στην νέα πραγματικότητα. Το πόσο βαθιά ήταν ριζωμένες στους γηγενείς κατοίκους λατρευτικές και κοινωνικές συνήθειες του Χριστιανικού παρελθόντος είναι εμφανές ακόμα και σήμερα, η ύπαρξη κοινών τόπων λατρείας για Χριστιανούς και Μουσουλμάνους π.χ ιερά Αγίου Γεωργίου και Χαραλάμπου αντανακλούν έστω και αμυδρά την μεγαλόπρεπη χρυσή λάμψη της Βυζαντινής κληρονομιάς.

Εικόνες παγωμένες στον χρόνο. Μεσαιωνικό παρεκκλήσι της Αρμενικής Κιλικίας του 12^{ου}-13^{ου} αιώνα στην σημερινή Τουρκία. Λόγω απουσίας επιγραφικών στοιχείων δεν είναι γνωστή η ακριβής ημερομηνία ανέγερσης του. Η πλινθοδομή και η γενικότερη αρχιτεκτονική του ανάπτυξη μαρτυρούν πως χτίστηκε από Αρμένιους στην περίοδο μετά τον 11^ο αιώνα όταν οι τελευταίοι κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα ανεξάρτητο Αρμενικό Βασίλειο στην Βυζαντινή Κιλικία τόπο προορισμού μεγάλων μαζών πληθυσμού από την Αρμενία οι οποίοι είχαν μετακινηθεί στα μέρη αυτά με διαταγές των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων του 10^{ου} και 11^{ου} αιώνα. Το παρεκκλήσι βρίσκεται κοντά στο σημερινό ορεινό και δυσπρόσιτο χωριό Saimbeyli (υψόμετρο 1300 μέτρα) που στο παρελθόν αποτελούσε ένα από τα περάσματα που ένωναν την Κιλικία με την Καππαδοκία.. Οι ντόπιοι το αποκαλούν Kara Kilise (Μαύρη Εκκλησία), λόγω του σκοτεινού χρωματισμού των εσωτερικών επιφανειών του που έχουν προκληθεί από εστίες φωτιάς στο εσωτερικό του. Αν και η φωτογραφία πάρθηκε το 1981 μας ξαναζωντανεύει τις επιπτώσεις των Τουρκομανικών επιδρομών και τις καταστροφές που προκαλούσαν σε Εκκλησιαστικές υποδομές, τις οποίες αφού τις κατέστρεφαν και λεηλατούσαν τις χρησιμοποιούσαν συχνά για ενσταβλισμό των αλόγων ή των κοπαδιών τους. Στην δεξιά φωτογραφία ενσταβλισμένες αγελάδες μέσα στην «Μαύρη Εκκλησία» η οποία παρεμπιπτόντως μέχρι την ημέρα της φωτογράφισης αποτελούσε ένα από τα καλύτερα διατηρημένα δείγματα Αρμενικής αρχιτεκτονικής όσον αφορά την κατασκευή της κόγχης και της θολωτής οροφής (εδώ η ανατολική αγιδωτή κόγχη). Ο ανυποψίαστος επισκέπτης των Μεσαιωνικών κτηρίων της Κιλικίας σίγουρα θα εντυπωσιαστεί από τον αριθμό και τον αρχιτεκτονικό πλούτο των Βυζαντινών και Αρμενικών οχυρών και Εκκλησιών της περιοχής.